

SINDE DE OORLOG WAS ZOYA NIET VAAK IN Kribirsk geweest. Er was weinig reden voor, en er waren te veel slechte herinneringen aan de plek verbonden. In de tijd dat Ravka door de Schaduwvlakte van de westelijke kuststreek afgesneden was, had Kribirsk als laatste veilige plek gefungeerd, een stad waar kooplieden en dappere reizigers spullen insloegen voor hun reis en waar soldaten nog een laatste avond de kroeg in doken om hun angst te verdrinken of voor een troostrijke omhelzing van een geliefde betaalden voordat ze aan boord van een zandgalei stapten en de onnatuurlijke duisternis van de Vlakte in verdwenen. Veel van hen keerden nooit terug.

Kribirsk was een haven geweest, maar nu was het donkere gebied dat ooit de Onzee genoemd werd verdwenen en was Kribirsk alleen nog zomaar een stadje dat behalve een trieste geschiedenis weinig te bieden had.

Er waren nog een paar overblijfselen van de vroegere glorie van de stad: de gevangenis en kazerne, het gebouw dat ooit officieren van het Eerste

Leger had gehuisvest en waar het triumviraat voor het eerst de nieuwe koning van Ravka had ontmoet. Maar het uitgestrekte tentenkamp vol paarden en soldaten bestond niet meer. Er werd gezegd dat je nog steeds ongebruikte kogels in het zand kon vinden, en misschien zelfs stukjes zijde van het zwarte paviljoen waar de Duisterling hof had gehouden.

Hoewel de duisternis van de Vlakte en de monsters die er gewoond hadden verdwenen waren, bestond de zandwoestijn nog steeds, en in het steeds veranderende terrein was het voor wagens lastig te navigeren. Kooplieden die door Ravka reisden, kwamen nog altijd naar de zandhaven om een kaartje voor een zandgalei te kopen, maar nu werden er bewakers ingehuurd om de vracht tegen plundersers en dieven te beschermen, niet tegen de dreiging van de vleesetende volcra, die de reizigers ooit hadden geterroriseerd. De monsters waren verdwenen, en het enige wat was overgebleven, was een langgerekt, kaal stuk grijs zand dat griezelig leeg was. Niets kon groeien in het levenloze gebied dat door de kracht van de Duisterling was ontstaan.

De bedrijven in Kribirsk waren hetzelfde als vroeger – herbergen, bordelen, winkels – maar het waren er een stuk minder. Alleen de kerk was veranderd. Het eenvoudige witte gebouw met de blauwe koepel was ooit aan Sankt Vladimir gewijd. Nu hing er een stralende gouden zon boven de ingang, een teken dat het gebouw gewijd was aan Sankta Alina van de Vlakte.

Het had lang geduurd voordat Zoya Alina anders had kunnen zien dan als een rivaal. Ze had zich gestoord aan de gaven van het weesmeisje, was jaloers geweest op haar positie dicht bij de Duisterling. Destijds had ze niet begrepen wat macht betekende, en ze had niet geweten wat voor prijs ze er allemaal voor zouden moeten betalen. Na de oorlog had Alina voor een rustig en anoniem leven gekozen, mogelijk gemaakt door de schertsvertoning van haar dood, maar haar naam en de legende eromheen waren alleen maar groter geworden. Het verraste Zoya dat ze het prettig vond om Alina's naam op kerken te zien staan of hem in gebeden te horen. Ravka had veel te veel van zijn liefde aan mannen als de Duisterling, de Apparat en zelfs de Lantsov-koningen gegeven. Een klein beetje ervan verdiende dat slecht geklede weesmeisje wel.

Hoewel het symbool boven de ingang van de kerk veranderd was, waren de buitenmuren verder hetzelfde gebleven. Ze stonden vol namen van doden, slachtoffers van het bloedbad van de Duisterling in Novokribirsk, de zusterstad die ooit aan de andere kant van de Schaduwwlakte had gelegen, bijna recht tegenover Kribirsk. De geschilderde letters waren door de zon en de tijd vervaagd totdat ze bijna onleesbaar waren, behalve voor degenen die de namen van de verlorenen toch al in hun hart hadden gesloten.

Ooit zullen deze letters helemaal vervagen, dacht Zoya. En ook de mensen die om de doden treurden, zullen er niet meer zijn. Ik zal er niet meer zijn, dacht ze. Wie zal hen zich dan nog herinneren? Zoya wist dat ze in de zuidwesthoek de namen van Liliyana Garin en haar pleegkind zou kunnen vinden. Maar ze was niet van plan die wandeling te maken of die onhandige letters met haar vingertoppen na te trekken.

Na al die tijd was het haar nog niet gelukt om haar verdriet af te sluiten. Het was als een donkere put, een weergalmend gat waarin ze ooit een steen had gegooid in de wetenschap dat hij ooit de bodem zou bereiken en daarmee een einde aan de pijn zou maken. In plaats daarvan bleef de steen maar vallen. Soms vergat ze de steen en de put dagen- of zelfs wekenlang. Maar dan schoot Liliyana's naam door haar hoofd, of haar blik viel op het bootje dat op haar slaapkamermuur geschilderd was, de vlag met twee sterren erop voor altijd bevroren in de wind. Of ze ging zitten om een brief te schrijven en realiseerde zich dat ze niemand had om aan te schrijven, en op dat moment veranderde de rust om haar heen in de stilte van de put, van de steen die nog steeds viel.

Nee, ze zou die hoek van de kerk niet omslaan. Ze zou met haar vingers die namen niet aanraken. Niet vandaag. Zoya duwde haar hielen in de flanken van haar paard en liet het dier omkeren om naar de stad terug te rijden.

Zoya, Tamar en Nikolai namen hun intrek in een pension met de onheilspellende naam Het Wrak, dat zo gebouwd was dat het op een groot aan de grond gelopen schip leek. Zoya wist nog dat het pension in zijn hoogtijdagen vol soldaten en kooplieden had gezeten, en ze herinnerde zich de vreselijke accordeonist die van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat op de stoep

ervoor had zitten spelen om reizigers van de straat naar binnen te lokken. Gelukkig was hij er allang niet meer.

Tolya logeerde met de monnik aan de overkant. Samen vielen de tweelingbroer en -zus te veel op, en dit oponthoud tijdens de koninklijke rondreis moest geheim blijven. Ze hadden de grote gouden koets en zijn schitterende gevolg vooruitgestuurd naar Keramtzin. Daar zou het gezelschap ontvangen worden door het echtpaar dat het weeshuis leidde. Van hen wisten ze dat ze dit geheim zouden bewaren.

Zoya vond haar bad maar matig warm en de maaltijd van eekhoorn en gestoofde knollen niet erg lekker, maar ze was te moe om te klagen. Toen ze ging slapen, droomde ze van monsters.

's Ochtends wekte ze Nikolai met het rode flesje pepmiddel, en ze installeerden zich in zijn zitkamer om de zaken van die dag af te handelen. Later zouden ze misschien een eeuwenoud doornwoud vinden, begraven onder het zand, maar Ravka vergde voortdurende aandacht en vanochtend hield dat in dat staatszaken niet konden wachten.

Zoya was een paar uur bezig om haar correspondentie af te handelen. Ze stuurde Dzjenya en David een bericht in geheimschrift waarin ze de details van de kherguud-aanval uit de doeken deed en hun instructies gaf om het aantal patrouillevluchten in de buurt van Os Alta te verdubbelen. De hoofdstad lag in open terrein, en ze moest er niet aan denken wat er zou gebeuren als de kherguud de Grisha-school aanvielen. Elke aanval op het Kleine Paleis zou als openlijke oorlogsdaad worden beschouwd, en ze betwijfelde of de Shu Hanezen het aandurfd, maar Zoya was niet van plan de gok te nemen.

Vergelijkbare berichten stuurde ze naar Grisha die overal in Ravka gestationeerd waren, met instructies om dag en nacht waakzaam te zijn en het verzoek of hun contactpersonen bij het Eerste Leger extra soldaten in torens en hoge uitkijkposten wilden opstellen. Het zou veel doelmatiger zijn geweest om de Grisha op de buitenposten die verzoeken rechtstreeks te laten doen, maar protocol was protocol. Stiekem had ze een vreselijke hekel aan deze dans, maar de gebaren waren nodig om de waardigheid van de

betrokkenen te garanderen. De Grisha wilden niet kwetsbaar zijn en het Eerste Leger wilde zijn autoriteit handhaven.

Nadat Nikolai ontbeten had, werkten ze zij aan zij, meestal zwijgend, maar soms raadpleegden ze elkaar.

‘Volgens een van Tamars bronnen gaan er geruchten dat een lid van de Shu Hanese koninklijke garde wil overlopen,’ zei Zoya terwijl ze het dossier doorlas dat Tamar voor haar had achtergelaten.

‘Een lid van de Tavgharad? Dat zou nog eens wat zijn.’

Zoya knikte. ‘Het feest is een perfecte gelegenheid om contact te leggen.’

‘Zeg je nou dat mijn festival van najaarsnonsens toch een geniaal idee was?’

‘Dat zeg ik helemaal niet. Maar we zullen zorgen dat jij genoeg tijd hebt om met de Shu Hanese prinses te flirten en dat Tolya en Tamar de kans krijgen om contact te leggen met de koninklijke garde.’

‘Met het vooruitzicht op dat soort informatie wil ik best een passie voor khatuurspel ontwikkelen.’

‘Maar wat als die slechts twaalf snaren heeft en geen achttien?’

‘Dan zal ik mijn best doen om mijn minachting niet te laten blijken.’

Zoya legde het dossier opzij en vroeg: ‘Wil jij Pensky in Arkesk meer soldaten voor uitkijkposten laten vorderen?’ Hij was de Eerste Leger-generaal met wie Zoya het meeste te maken had. ‘Ik verwacht dat vooral zij kwetsbaar voor kherguud-aanvallen kunnen zijn.’

‘Waarom schrijf je hem zelf niet?’

‘Omdat ik hem de afgelopen maand al twee verzoeken om troepen heb gestuurd, dus het is beter als het dit keer van jou komt.’

Nikolai kreunde met een pen tussen zijn tanden. Toen pakte hij die er-tussenuit en zei: ‘Ik zal Pensky schrijven. Maar betekent dat dat we de Grisha bij Halmhend moeten herplaatsen? En kun je een servetje voor me vorderen? Ik heb thee gemorst op dit briefje aan de Kaelische ambassadeur.’

Zoya liet twee servetjes over de tafel fladderen en naast Nikolais elleboog neerdalen. Ze was blij met deze rustige ochtend, het gemak waarmee ze in hun normale routine terugkeerden.

Er waren momenten zoals dit, wanneer ze zij aan zij werkten en het ritme tussen hen zo gemakkelijk vloeide, dat haar gedachten haar opeens verraadden. Dan keek ze naar Nikolais warrige hoofd met goudblond haar, gebogen over correspondentie, of naar zijn lange vingers die gretig een broodje grepen, en vroeg zich af hoe het zou zijn als hij eindelijk trouwde, als hij van iemand anders was en zij deze vredige momenten kwijt zou raken.

Zoya was dan natuurlijk nog steeds Nikolais generaal, maar ze wist dat er iets zou veranderen. Hij zou iemand anders hebben om te plagen, om op te leunen, om mee over een haring te ruziën. Ze had eerder mannen verliefd op haar laten worden, toen ze nog jong en wreed was en ze het leuk vond om haar kracht te testen. Zoya verlangde niet; er werd naar haar verlangd. En dat was ook precies hoe ze het wilde. Het was vreselijk irritant om te moeten toegeven dat ze er helemaal niet zo zeker van was of ze Nikolai zover kon krijgen om naar haar te verlangen, en nog veel irritanter dat ze dat ergens wel graag zou proberen, om erachter te komen of hij inderdaad zo ongevoelig voor haar schoonheid was als het soms leek, om erachter te komen of iemand zoals hij, vol hoop en licht en optimisme, zou kunnen houden van iemand zoals zij.

Maar zelfs wanneer haar geest zulke onaardige spelletjes met haar speelde, wist Zoya dat het onverstandig was om dit te ver te laten komen. Haar behoedzame omgang met het Eerste Leger en haar overzicht over alle Grisha-zaken in heel Ravka maakten haar maar al te duidelijk dat Ravka een Grisha-koningin nooit zou accepteren, zelfs niet als Nikolai haar inderdaad als iets meer dan een bekwame bevelhebber zou zien. Alina was anders geweest, een heilige, gekoesterd door het volk, een symbool van hoop voor de toekomst. Maar voor de gewone Ravkanen zou Zoya altijd de heks met de ravenzwarte haren blijven die over de stormen heerste. Gevaarlijk. Onbetrouwbaar. Ze zouden hun geliefde gouden zoon nooit aan een meisje van bliksem en donder en eenvoudige komaf afstaan. En ik zou het niet anders willen, dacht ze. Een kroon was leuk en aardig, en een beetje sentiment leverde ontroerend melodrama op, maar lang geleden al had Zoya de macht van angst leren kennen.

Zoya werd uit haar dagdroom gewekt door een felle klop op de deur. In de gang trof ze Tamar en Tolya aan – hun uniform verborgen onder zware, onopvallende jassen – en tussen hen in Yuri, wiens ernstige gezicht half verborgen was achter een sjaal. Ze zouden allemaal vermomd naar de Vlake reizen: jassen met hoge kragen en eenvoudige boerenmantels.

‘Waarom kunnen we ons nooit als rijke mensen vermommen?’ klaagde Zoya terwijl ze de afschuwelijke mantel die Tamar voor haar had meegebracht aanpakte en over haar kefta aantrok.

‘Een handelaar in zijde en zijn oogverblindende model?’ vroeg Nikolai.

‘Ja. En dan wil ik zelfs wel de handelaar spelen. En jij kunt mijn knappe muze zijn.’

‘Zoya, noem je me nou knap?’

‘Dat is allemaal deel van de act, majesteit.’

Hij greep zogenaamd wanhopig naar zijn hart en draaide zich toen om naar de anderen. ‘Het eerste deel van de tocht doen we het langzaamaan. Weten we precies waar we naartoe moeten? De Vlake heeft niet veel herkenningpunten.’

‘De volgelingen van de Sterrenloze Heilige wachten op ons,’ zei de monnik. Hij danste bijna. ‘Zij weten waar hij gevallen is. Dat herinneren ze zich.’

‘O ja?’ zei Zoya scherp. ‘Ik kan me anders niet herinneren dat ze erbij waren. En als ze er wel bij waren geweest, zouden ze zich álle namen van de doden herinneren, niet alleen die geweldige Duisterling van je.’

‘Ik ben eerder vandaag bij de zandhaven geweest,’ zei Tamar snel. ‘Er gaan geruchten over een nieuw tentenkamp ongeveer tien mijl naar het westen.’

‘Dat zei ik toch,’ zei Yuri.

Kennelijk voelde Nikolai wel aan dat Zoya elk bot in het lichaam van de monnik wilde breken, want hij stapte tussen hen in en zei: ‘Dan beginnen we daar. Yuri, jij blijft bij ons en praat niet met de pelgrims.’

‘Maar...’

‘Ik wil niet dat je herkend wordt. Ik wil dat geen van ons herkend wordt. Hou goed voor ogen wat hier op het spel staat.’ Hij legde een hand op Yuri’s

schouder en voegde er schaamteloos aan toe: 'De ziel van een natie.'

Als Zoya moest braken, zou ze dat in elk geval over deze afschuwelijke mantel doen.

Bij de steigers was een galei voor hen in gereedheid gebracht: een breed, plat vaartuig op stevige glijders dat was ontworpen om vracht over de zandwoestenij te vervoeren. Deze oude schepen waren erop gemaakt om stil te zijn, want met geluid liep je vroeger het gevaar om de aandacht van de volcra te trekken. Ook waren ze goedkoop gebouwd omdat ze zo vaak vernietigd werden. Eigenlijk was de galei niet veel meer dan een platform met een zeil.

Twee junior-Stormblazers stonden klaar bij de mast. In hun blauwe kefta zagen ze er gretig en belachelijk jong uit. Het was een eenvoudige opdracht voor leerlingen die zich op hun eindexamen voorbereidden: ver van de strijd, maar wel op een plek waar ze hun talen konden oefenen en konden ervaren hoe het was om bevelen te moeten opvolgen. Tolya stond bij de boeg. Op het achterschip flankeerden Zoya en Yuri Nikolai. Tamar stond aan de andere kant van de monnik, voor het geval hij toch in de verleiding kwam om te proberen met zijn medefanatici te communiceren.

Zoya hield haar sjaal voor haar gezicht, maar keek uitgebreid naar de Stormblazers, die hun armen hieven en de luchtstromingen opriepen die de zeilen moesten vullen. Het was moeilijk om niet aan haar begindagen in het Tweede Leger te denken, en aan de angst die ze tijdens haar eerste oversteek had gevoeld. Omringd door duisternis had ze haar adem ingehouden en ingespannen gewacht of ze het krijsen van de volcra hoorde, of het geklapper van hun vleugels als ze eraan kwamen, op zoek naar prooi.

'Ze hebben een afwijking naar links,' mompelde ze tegen Nikolai toen de galei over het zand naar voren schoot.

'Ze doen hun best, Zoya.'

Met hun best blijven ze niet in leven, wilde ze snauwen. 'Ik heb mijn vrienden op deze zandvlakte zien sterven. Het minste wat deze sufferds kunnen doen, is leren hoe je een halflege zandgalei naar de overkant stuurt.'

Alle heiligen, wat vond ze het vreselijk om hier te zijn. Sinds de

vernietiging van de Vlakte was er bijna drie jaar verstreken, maar aan de randen heerste nog altijd een eigenaardige rust, de doodse stilte van een slagveld waar goede soldaten waren gesneuveld. De glazen galeien die de Duisterling had gebruikt om over de Vlakte te reizen waren allang geplunderd en uit elkaar gehaald, maar de wrakken van andere vaartuigen lagen nog steeds overal verspreid over de zich mijlenver uitstreckende Vlakte. Sommige mensen beschouwden de geknakte masten en kapotte scheepsrompen als heilige plekken voor de doden, maar andere hadden alles wat ze wilden eraf geroofd: hout, zeilen, eventuele vracht die de verloren galeien hadden vervoerd.

Toen ze echter verder het grijze zand op voeren, vroeg Zoya zich af of ze zich de eerbiedige stilte aan de randen van de Onzee alleen maar had verbeeld, en of de geesten van het verleden haar zicht vertroebelden. Want naarmate ze verder westwaarts voeren, kwam de Vlakte tot leven. Waar ze maar keek, zag ze aan de Zonneheilige gewijde altaren. Overal in de woestijn waren krakkemikkige zaakjes als paddenstoelen uit de grond geschoten. Er waren herbergen, eettentjes, kapelletjes en verkopers van heilige medicijnen, stukjes van Alina's botten, parels van haar *kokosjnik*, stukjes van haar kefta.

Zoya kreeg er de kriebels van. 'Ze hadden ons altijd al liever dood,' zei ze. 'Niemand weet wat hij met een levende heilige aan moet.'

Maar Nikolais blik was op de horizon gericht. 'Wat is dat?'

Een eind verderop zag Zoya een donkere vlek. Het leek wel wat op een schaduw die door een grote wolk op de grond werd geworpen, maar de hemel erboven was helder. 'Een meer?'

'Nee,' zei Yuri. 'Een wonder.'

Zoya overwoog om hem over de reling te duwen. 'Zelfs als ik naar een lekkende kraan wees, zou jij nog zeggen dat het een wonder was.'

Maar toen ze dichterbij kwamen, zag ze dat de vlek aan de horizon geen plas water was, maar een glimmende, schijfvormige zwarte steen van minstens een mijl doorsnee, perfect rond en glanzend als een spiegel.

Om de cirkel van steen heen was een rommelig dorpie van tenten en

geïmproviseerde hutjes ontstaan. Hier waren geen symbolen te vinden van de Zonneheilige, geen gouden iconen of afbeeldingen van Alina met haar witte haar en halsband gemaakt van een gewei. Zoya zag alleen zwarte bannieren met daarop de twee cirkels die de verduisterde zon moesten voorstellen. Het symbool van de Duisterling.

‘Dit is de plek waar de Sterrenloze is gevallen,’ zei Yuri met eerbied in zijn stem.

Was dat zo? Zoya wist het niet zeker. De strijd was vooral een herinnering vol paarse vlammen en angst. Harshaw die bloedend op de grond lag, de lucht vol volcra.

‘En eeuwen daarvoor,’ ging Yuri verder, ‘stond de Sterrenloze precies op dezelfde plek en daagde hij de wetten die het heelal regeren uit. Alleen hij durfde de experimenten van de Bottensmid, Ilya Morotzova, te herhalen. Alleen hij keek naar de sterren en eiste meer.’

‘Hij durfde het aan,’ zei Zoya. ‘En het resultaat van zijn mislukte poging was een scheur in de wereld.’

‘De Schaduwlakte,’ zei Nikolai. ‘De enige plek waar zijn kracht nutteloos werd. De heiligen houden wel van dramatische ironie.’

Geïrriteerd maakte Zoya een snijgebaar met haar hand. ‘Niet de heiligen. Dit was geen goddelijke vergelding.’

Yuri keek haar met smekende ogen aan. ‘Hoe kunt u dat zo zeker weten? Hoe kunt u weten dat de Vlake geen uitdaging van de heiligen aan de Duisterling was?’

‘Je zei het zelf. Hij trok zich niets aan van de regels die het heelal bijeenhouden, die onze krachten regeren. Hij deed de natuurlijke orde geweld aan.’

‘Maar wie heeft de natuurlijke orde gecreëerd?’ drong Yuri aan. ‘Wie is er verantwoordelijk voor de creatie die de kern vormt van de hele wereld?’

Wat was ze toch jaloers op de zekerheid van deze jongen, zijn visioenen, zijn belachelijke geloof dat pijn een doel had, dat de heiligen een soort plan hadden. ‘Waarom moet er een “wie” zijn?’ vroeg Zoya boos. ‘Misschien is dit gewoon hoe de wereld functioneert, hoe het werkt. Waar het om gaat, is

dat er een prijs op staat wanneer Grisha te ver gaan met hun krachten. Die les zit in al onze verhalen ingebouwd, zelfs in de sprookjes die aan kleine *otkatzat'sya*-kindertjes zoals jij worden verteld.'

Yuri schudde koppig zijn hoofd. 'De Zwarte Ketter heeft deze plek zorgvuldig uitgekozen. Er moet een reden voor zijn.'

'Misschien vond hij het uitzicht mooi,' kaatste ze terug.

'Maar toch...,' zei Nikolai.

Ze zette haar handen in haar zij. 'Niet jij ook al.'

'Overall in Ravka zijn plaatsen zoals deze,' zei hij op sussende toon. 'Plekken die oude goden en nieuwe heiligen hebben gediend, die gebouwd, verwoest en herbouwd zijn omdat mensen er telkens weer naar terugkeerden om hun geloof te belijden.' Nikolai haalde zijn schouders op. 'Misschien werden ze door bepaalde krachten aangetrokken.'

'Of door mooi weer en goedkoop bouw materiaal,' zei Zoya vermoeid. Ze had hier zo vreselijk genoeg van. Zodra de galei stilstond, sprong ze over de reling.

'Zorg dat Yuri hier blijft,' hoorde ze Nikolai tegen Tolya en Tamar zeggen terwijl hij achter haar aan sprong.

'Welkom, beste pelgrims!' zei een in een zwarte pij geklede man met een gelukzalige glimlach op zijn gezicht.

'Goh, dank u!' zei Zoya. Nikolai wierp haar een waarschuwend blik toe, die ze opgewekt negeerde. 'Hebt u hier de leiding?'

'Ik ben slechts een van de vele gelovigen.'

'En u gelooft in de Duisterling?'

'In de Heilige zonder Sterren.' De pelgrim gebaarde naar de glanzende stenen schijf. Die was zwarter dan de zwartste nacht, zonder ook maar de kleinste oneffenheid. 'Aanschouw de tekenen van zijn terugkeer.'

Er gleed een huivering over Zoya's rug, maar daar trok ze zich niets van aan. 'En kunt u me vertellen waarom u hem aanbidt?'

Opnieuw glimlachte de man. Het was duidelijk dat hij het heerlijk vond om erover te vertellen. 'Hij hield van Ravka. Hij wilde ons alleen maar sterk maken en van slappe koningen bevrijden.'

‘Slappe koningen,’ mijmerde Nikolai. ‘Bijna net zo ergerlijk als slappe thee.’

Maar Zoya was niet in de stemming voor grapjes. ‘Hij hield van Ravka,’ herhaalde ze. ‘En wat is Ravka dan? Wie is Ravka?’

‘Wij allemaal. Zowel paupers als prinsen.’

‘Natuurlijk. En hield de Duisterling ook van mijn tante, die tegelijk met talloze andere onschuldige inwoners van Novokribirsk stierf omdat hij de wereld zo nodig moest laten zien wat hij allemaal kon?’

‘Laat hem,’ mompelde Nikolai terwijl hij een hand op haar arm legde.

Ze schudde hem af. ‘Hield hij van het meisje dat hij dwong die moorden te begaan? En hoe zit het met het meisje dat hij in het bed van de oude koning smeed omdat hem dat goed uitkwam, en dat hij vervolgens verminkte toen ze het waagde tegen hem op te staan? Of de vrouw die hij blind maakte omdat ze hem geen onwankelbare liefde schonk?’ Wie zou er voor Liliyana, voor Dzjenya, Alina en Baghra spreken als zij dat niet deed? *Wie zal er voor mij spreken?*

Maar de pelgrim bleef onbewogen. Zijn kalme, vriendelijke glimlach dreef haar tot razernij. ‘Grote mannen worden vaak slachtoffer van de leugens die hun vijanden verspreiden. Welke heilige die onder ons geleefd heeft, is in dit leven geen hindernissen tegengekomen? Ons is geleerd om de duisternis te vrezen...’

‘Een les die aan u kennelijk niet besteed was.’

‘... maar in het donker zijn we allemaal hetzelfde,’ zei de pelgrim. ‘De rijken en de armen.’

‘Een rijk man kan het zich veroorloven om het licht aan te laten,’ zei Nikolai mild. Hij gaf een harde ruk aan Zoya’s mouw en trok haar bij de pelgrims vandaan, terug naar de galei.

‘Laat me los,’ tierde ze. ‘Waar is het altaar voor mijn tante? Voor de heilige Harshaw? Voor Sergei of Marie of Fedyor? Wie zal hen aanbidden en in hun naam een kaarsje aansteken?’ Ze voelde de tranen in haar keel prikken, maar slikte ze weg. Deze mensen verdienden haar tranen niet, alleen haar woede.

‘Zoya,’ fluisterde Nikolai. ‘Als je zo de aandacht blijft trekken, worden we nog herkend.’

Hij had gelijk, dat wist ze. Maar deze plek, dat symbool op al die vlaggen... Het was gewoon te veel. Wild draaide ze zich naar Nikolai om. ‘Waarom houden ze van hem?’

‘Ze houden van iemand die sterk is,’ antwoordde hij. ‘In Ravka wonen stond lange tijd gelijk aan in angst leven. Hij gaf hun hoop.’

‘Dan moeten wij ze meer geven.’

‘En dat zullen we doen, Zoya.’ Hij hield zijn hoofd scheef. ‘Ik vind het niet prettig als je zo naar me kijkt. Alsof je je vertrouwen bent kwijtgeraakt.’

‘Al die verloren levens, al die dingen waarvoor we ons best hebben gedaan... Deze idioten staan alweer klaar om de geschiedenis te herschrijven.’ Ze schudde haar hoofd. Kon ze de herinneringen maar uitbannen, ze voor altijd met wortel en tak uitroeien. ‘Daar weet jij allemaal niets van, Nikolai. De strijd in het Spinnewiel. Adrik, wiens arm van zijn lijf werd gerukt. Zijn bloed... Het gutste over het dek. We kregen het niet eens meer schoon. Alle mensen die we hier zijn kwijtgeraakt. In deze woestijn. Jij herinnert het je niet. Toen was je de demon. Maar ik herinner het me allemaal.’

‘Ik herinner me genoeg.’ Zijn stem had iets scherps, dat ze niet eerder had gehoord. Hij legde zijn handen op haar schouders en greep haar stevig beet. ‘Ik herinner het me, Zoya, en ik beloof je dat we niet zullen toestaan dat de wereld dit vergeet. Maar nu wil ik dat je bij me terugkomt. Nu heb ik mijn generaal nodig.’

Zoya haalde beverig adem en probeerde te kalmeren, probeerde de beeldenstroom te stoppen. *Niet omkijken. Niet naar me omkijken.* Ze zag Liliyana’s theekopje op de toonbank in haar winkel staan, rook de warme citrusgeur van bergamot.

Ze kreeg geen lucht. Haar hoofd voelde zwaar en vol watten terwijl ze zich door Nikolai op de galei liet trekken. De junior-Stormblazers hadden hun post verlaten om de zwarte steen beter te kunnen bekijken. Geen enkele discipline, die lui.

Nikolai gebaarde naar de tweeling. ‘Tolya, Tamar, vat die Stormblazers

bij de kraag en breng ze weer hierheen. En loop daarna ieder langs een andere kant om die glimmende steenpuist heen. Probeer uit te vinden sinds wanneer hij er is en hoeveel mensen elke dag hierheen komen. Als we inderdaad ergens in de buurt willen graven, moeten we daar rekening mee houden. Zoya en ik gaan met Yuri met de galei verder naar het westen. Over een uur treffen we elkaar weer om over onze vervolgstappen te besluiten.'

'Ik kan helpen,' protesteerde Yuri terwijl Tolya en Tamar van het schip op het zand sprongen. 'Ik kan met de pelgrims praten...'

'Jij blijft bij ons. Wij reizen nog iets verder en besluiten dan wat we doen. Ik weet niet hoe we hier moeten gaan graven zonder dat al die mensen zich ermee bemoeien.'

Yuri duwde zijn bril over zijn lange neus omhoog, en Zoya had zin om het stomme ding in tweeën te breken. 'Misschien moeten we ze er juist bij betrekken,' opperde hij. 'Of we zeggen dat we overblijfselen van de strijd zoeken voor een museum...'

'Daar worden ze misschien alleen maar kwaad van,' zei Nikolai. 'Dan zeggen ze dat het een heilige plek is die niet mag worden aangetast, of ze willen zelf graven om spullen voor hun altaren te vinden.'

Het liet Zoya volkomen koud wat de pelgrims wilden. Ze vreesde dat ze gek zou worden als ze nog een minuut langer naar die lui met hun zwarte vlaggen moest kijken. Ze stroopte haar mouwen op en voelde het gewicht van de versterker om haar pols. 'Genoeg politiek gedoe. Genoeg diplomatie. Willen ze duisternis? Dan geef ik ze die toch.'

'Zoya...' waarschuwde Nikolai.

Maar ze kon haar woede niet meer bedwingen en voelde de storm opsteken. Al na een lichte draai van haar polsen begon het zand te schuiven. Het vormde golven en daarna duinen, die hoger en hoger werden. Ze zag Dzjenya, weggedoken achter haar zwarte sjaal, met haar armen vol litten. Ze zag Harshaw dood in het zand liggen, zijn rode haar als een gevallen vlag. In haar neusgaten prikte de geur van bergamot en bloed. De wind jankte, alsof hij haar woede een stem gaf.

'Zoya, stop daarmee,' siste Nikolai.

De pelgrims schreeuwden tegen elkaar, zochten dekking en kropen bij elkaar. Het deed haar goed om hun angst te zien. Ze liet het zand allerlei vormen aannemen: een stralende zon, het gezicht van een vrouw. Liliyana's gezicht, hoewel niemand hier het zou herkennen. De wind gierde en het zand stooft op tot een enorme vloedgolf, die het zonlicht blokkeerde en het kamp in duisternis hulde.

De pelgrims renden alle kanten op.

'Daar hebben jullie je heilige,' zei ze met grimmige tevredenheid.

'Genoeg, Zoya,' zei Nikolai in de diepe schaduw waarin ze hen gehuld had. 'Dat is een bevel.'

Ze liet het zand weer vallen. Ze werd getroffen door een vlaag van duizeligheid, en even leek de wereld te flakkeren en van vorm te veranderen. Haar knieën knikten, en toen viel ze met een klap op het dek van de galei. Ze schrok van de golf van misselijkheid die haar overspoelde.

Nikolai greep haar bij de arm. 'Gaaf het...?' En toen leek ook hij te struikelen. Zijn ogen rolden naar achteren in hun kassen.

'Nikolai?'

Yuri braakte over de reling.

'Wat gebeurde er?' Ze duwde zich overeind. 'Waarom...?' Maar de woorden stierven op haar lippen. Zoya draaide langzaam in het rond.

Het kamp van de pelgrims was verdwenen. Hun tenten, de glanzende steen. De blauwe hemel had plaatsgemaakt voor een grauwe schemering.

'Waar zijn Tolya en Tamar?' vroeg Nikolai.

Tolya, Tamar, de Stormblazers en iedereen die in de buurt van het schip had gestaan, waren ook verdwenen.

'Waar zijn ze?' vroeg Yuri. 'Wat is er met ze gebeurd? Wat hebt u gedaan?'

'Ik heb helemaal niets gedaan!' protesteerde Zoya. 'Het was maar een storm. Niemand was in gevaar.'

'Ben ik nou door de hitte bevangen of zo?' zei Nikolai, starend in de verte. 'Of zien jullie dat ook?'

Zoya keek naar het westen. Hoog boven de horizon uit torende een paleis, dat van hetzelfde beekleurige zand gemaakt leek als de Vlakte. Eigenlijk

was het meer een stad dan een paleis, een reusachtig bouwsel met ontelbaar veel bogen en pieken. Rond de hoogste spitsen dreven wolken. Iets aan de manier waarop het gebouwd was, de enorme schaal ervan, deed haar aan de brug in Ivets denken.

Uit de verte klonk een schrille kreet. Volcra, dacht Zoya, hoewel ze wist dat dat niet kon.

‘Het is een wonder.’ Yuri viel op zijn knieën.

Opnieuw klonk er een kreet, en nog een, en toen maakten zich onder rollend gedonder donkere vlekken van het paleis los, die daarna met ongelooflijke snelheid op hen af suïden.

‘Het is geen wonder,’ zei Nikolai terwijl hij zijn revolvers pakte. ‘Het is een val.’